

РОЗВИТОК СЛОВАЦЬКОЇ ЕТНОГРАФІЇ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1939)

Павло ЛЕНЬО

Згідно з історичною періодизацією 1918 рік є початком новітньої історії. В історії розвитку словацької етнографії відрізок часу 1918–1939 рр., тобто міжвоєнний період, є окремим етапом, який для нас становить певний інтерес. Тут є нагода простежити, як звільнення від австро-угорського правління та здобуття державності в складі 1-ї Чехословацької республіки вплинуло на розвиток науки.

Важливо, що в чехословацькій та вітчизняній історіографії другої половини ХХ століття оцінка розвитку міжвоєнного періоду була певною мірою однобоко негативною, тому зробимо певні уточнення, щоб відтворити реальну картину, тим більше що з 1991 року в нас майже не виходило історіографічних праць, присвячених цій тематиці.

1918 рік став для багатьох європейських народів дійсно доленосним. Після війни за умовами кількох мирних договорів були поділені три імперії (Австро-Угорська, Німецька та Турецька) і низка країн отримала незалежність. Чехія і Словаччина утворили єдину державу — Чехословацьку республіку. Також до складу 1-ї ЧСР на правах автономії ввійшла частина українських земель — сім комітатів Підкарпатської Русі. Словаки і чехи були задоволені рішенням Сен-Жерменської конференції, а українці-руси визнали, що в тих міжнародних умовах для них це був оптимальний варіант повоєнного статусу. Чеські та словацькі етнографи обґрунтовували ідею єдиного чехословацького народу на противагу угорців, для яких весь міжвоєнний період пройшов під лозунгами “*Nej, nej, soha!*” (“*Ні, ні, ніколи!*”), що означало — ніколи не примиримося з міжнародними рішеннями, повернемо назад втрачене, тобто землі Словаччини й Підкарпатської Русі [1].

Становище і розвиток словацької етнографії у вказаний період ми розглянемо в двох основних взаємозалежних аспектах: 1) діяльність етнографічних установ та окремих етнографів; 2) еволюція наукової теоретичної та методологічної думки.

Наприкінці ХІХ ст. під впливом діяльності створеної 1863 р. Матіці Словацької

(далі МС) розширилася тематика і збільшилась кількість етнографічних досліджень, що давало надію на подальше прогресивне зростання науки, розвиток якої значною мірою був зумовлений потребами національного відродження словаків. Проте після ліквідації МС 1875 р. відбулося поступове звуження тематики етнографічних досліджень, різко впала кількість і якість узагальнюючих праць [2]. Як зазначали словацькі історіографи, етнографія Словаччини прогресувала як наука, коли на неї існував соціальний попит, — як це сталося в добу національного відродження. Тоді вона стала осередком, що сприяв розвитку національної ідеї. В інший час, коли такого попиту немає, етнографія занепадає, оскільки немає концепції існування самої науки та установи, яка б відповідала за систематичність та неперервність її розвитку [3]. Навіть у працях більшості теоретиків словацького народопису межі ХІХ–ХХ століть етнографія не була окремою наукою, широкі верстви населення не мали жодної уяви про її цілі та завдання, а тому не дивно, що вона перебувала в такому становищі [4]. Міркування більшості ентузіастів-любителів народної творчості та працівників музеїв базувалися на застарілих засадах романтичної та міфологічної шкіл середини ХІХ століття і не виходили за межі збирання матеріалів та простої описовості в опублікованих працях. Необхідно було створити спеціалізований центр, який би готував спеціалістів, координував діяльність етнографів.

На межі ХІХ та ХХ століть із цих та інших міркувань було створено кілька установ на кшталт Музейного Товариства Словаків (1893 рік), яке з 1896 року мало етнографічний відділ [5]. Також було засновано кілька музеїв з народописними відділами, які відігравали значну роль у розвитку етнографії в країні, проведено кілька виставок народної культури (Пітсбург, Лондон, Відень). Остання велика виставка відбулася наприкінці Першої світової війни в травні 1918 року в Бачці [6].

Після отримання незалежності почався новий етап розвитку словацької етнографії. На

жаль, не все було так, як словакам хотілося. Мотивуючись незрілістю рівня політичної культури та свідомості словаків, чехи не поспішали надавати їм автономію, що зокрема сприяло б розвитку науки. Це також стосувалося і Підкарпатської Русі, а коли вони все ж таки вирішили це зробити — було пізно, — Мюнхенський зговір уже відбувся і гітлерівська Німеччина готувалася до окупації [7].

У новій Словаччині традиції етнографічної науки підтримували такі представники словацької інтелігенції, як Голубі, Сохань та деякі інші. Й. Л. Голубі користувався авторитетом серед словацьких, чеських та німецьких науковців. Це в кінці XIX ст. чехи вважали його взірцем з огляду на його об'єктивність та багатогранність досліджень. Після його смерті в 1923 р. з патріархів словацької етнографії найвідомішим залишився П. Сохань (1862—1941). У першій третині XX ст. інтерес словацьких етнографів до народної архітектури та одягу знизився. Майже не стало досліджень про господарську культуру селянина і взагалі — непослідовне шарпання інтересів етнографів від охоплення ними майже всього спектру явищ традиційної культури до обмеження виключно усною народною творчістю були звичайним явищем протягом історії етнографії словаків від зародження в XVIII ст., що свідчило про відсутність концепції розвитку науки, завдань та цілей етнографії. Чи не єдиним, хто міркував по-іншому, був Сохань, який предметом народоопису вважав багато явищ матеріальної культури, тоді як інші сучасники-етнографи досліджували духовну культуру. Працював у етнографічному відділі Словацького музею Братислави, друкувався в деяких періодичних виданнях. У повоєнний час він намагався упорядкувати посібник-інструкцію для збору етнографічного матеріалу, проте спроба не вдалася через відсутність фінансової підтримки. Велике значення для розвитку науки мають його збірки фотографій, зроблені під час етнографічних пошуків [8]. П. Сохань не був теоретиком, він працював на потребу дня, хоча його праці відзначалися ретельністю та систематичністю щодо збору та опрацювання матеріалу.

Тривала традиція наукових контактів і співпраці з чеськими науковцями. Етнографія словаків у 1918—1939 роках розвивалася під

прямим впливом чеської науки, яка тоді була значно розвиненішою, особливо в плані теоретичного обґрунтування предмету та завдань науки. У Чехії публікувалися матеріали словацької етнографії у виданні “Чехословацьке народознавство — етнографія”, поряд із матеріалами з інших регіонів держави (Моравії, Підкарпатської Русі та ін.) У Словаччині плідно працювали чеські вчені Хотек, Горак, Полівка та Пліцка, які займалися переважно фольклором. З них значний внесок зробив Горак, автор компаративістичних досліджень слов'янських культур, який крім фольклористичних та етнографічних студій відомий працями з історії науки. Серед його зацікавлень — чехо-словацькі культурні взаємини [9]. Хотек відомий тим, що підготував для словацької етнографії першу генерацію професійних етнографів.

Попри діяльність місцевих ентузіастів-аматорів у 1920-х роках і досить плідну роботу музеїв та деяких товариств, відсутність єдиного координаційного центру на початку XX століття давалася взнаки, тому з початком нового етапу в історії Словаччини почалися деякі організаційні зміни в науці.

Етнографічна діяльність концентрувалася навколо відновленої в 1919 р. МС. Її основним завданням вбачали організацію науково-дослідницької та просвітницької роботи, що стосуватиметься насамперед словацького народу. На початку 1920-х років відбулися кілька загальних зборів її членів, серед яких були відомі чеські та словацькі вчені — Ю. Полівка, Ю. Горак, Й. Шкултетий, Й. Голубі та ін. Було прийняте рішення, за яким при МС у 1920 р. було створено три відділи — історичний, мовознавчий та етнографічно-пам'ятковий. Останній згодом розділився на два окремі відділення [10]. Етнографічний відділ з 1930-х років мав у своєму штаті постійного етнографа. Саме завдяки організаційній діяльності МС був зібраний значний етнографічний та фольклорний матеріал, який публікувався в Етнографічному збірнику МС. Серед основних здобутків цього періоду слід назвати “Збірку словацьких народних казок” К. Полівки, збірник фольклорних матеріалів Ю. Пліцки, а також низку статей описового характеру, які регулярно публікувалися за сприяння МС. Важлива також анкетна діяльність учителів, результати якої були опубліко-

вані в матеріалах до II Словацького народознавства, виданого Р. Беднариком. Значна частина зібраних учителями матеріалів, які містять багато відомостей про матеріальну та духовну культуру словацької землі, ввійшли до архівних фондів МС [11].

МС та її етнографічний відділ намагалися підвищити рівень теоретичних знань музейних працівників. Коли виникла потреба в етнографічному посібнику-інструкції, то в 1924 році МС видала “Програму словацького етнографічного опису” К. Хотека та “Посібник етнографічного дослідження Словаччини” Р. Беднарика. У 1936 р. у виданні “Етнографія Чехословацького народу” був опублікований “Посібник етнографічного працівника” Д. Странської. Ці програми сприяли вдосконаленню методики в збиранні польового матеріалу [12].

Народопис, краєзнавство (саме в такому статусі за змістом опублікованих праць перебувала етнографічна наука в Словаччині) розвивалися також завдяки музеям, серед яких основними були Словацький народний музей в Мартині, де штатними етнографами при відділенні народного промислу були А. Полонець і Р. Беднарик; Словацький музей у Братиславі (штатний етнограф — А. Вацлавик), який мав самостійний етнографічний відділ (П. Сохань, Й. Гусек). Це була нова генерація словацьких учених, послідовників школи професора Хотека. Продовжувало діяти Словацьке музейне товариство, яке видавало свій збірник і часопис, де були вміщені матеріали з етнографії та фольклористики, виходили збірники інших музеїв, але спеціалізованого періодичного видання не було до 1937 року. Музеї розгорнули широку збирацьку діяльність, але недоліком було те, що критерієм при зборі матеріалів часто виступали суб’єктивні естетичні смаки, а не наукові пріоритети [13].

Важливим чинником у процесі розвитку науки була державна підтримка етнографічних організацій у 1920-х роках. Тоді у Празі було створено Державний Інститут народної пісні (очолив Ю. Полівка, далі З. Неєдли), словацьке відділення якого під керівництвом професора Ф. Волмана співпрацювало з МС. Науковий інтерес відділення поступово був поширений і на Підкарпатську Русь, пла-

нувалися також збирання і вивчення угорських пісень. При Слов’янському інституті в Празі виник відділ дослідження Словаччини і Підкарпатської Русі (секретарем у 1928–39 роках був Хотек), який фінансував етнографічні дослідження в Словаччині, публікував дані в часописі “Книговня Сбору” та збірнику “Карпатика”. Існувала комісія, яка вивчала пастирську культуру (у 1924–1948 роках очолював Краль), вчене товариство Шафарика та ще деякі інші [14].

Безперечно доленосним для науки було державне рішення про створення кафедри етнографії. За наукою було визнано право на існування, її роль і цінність. У 1919 році на базі ліквідованого угорського університету в Братиславі було створено Університет Коменського. При його філософському факультеті в 1921 р. була утворена єдина тоді в Чехословаччині етнографічна кафедра [15], якій надавалися значні державні та приватні дотації. Її очолив чех, перший в державі спеціаліст із загальної етнографії, професор К. Хотек. Тоді ж його стараннями була утворена найбільша в Чехословаччині спеціалізована бібліотека. За роки існування кафедри він читав лекції зі вступу до загальної етнографії, до загальної географії, до політичної етнографії Балкан, етнографію слов’ян, етнографію Африки, Океанії, Європи та інші. Такі лекції були якісно новим явищем в історії словацької етнографічної науки, яка розвивалася до цього часу виключно як *Volkskunde*. Словацьку етнографію учений викладав на семінарських заняттях, екскурсіях, польовій роботі, що дало відчутні результати. Він вважав, що наука не може розвиватися лише в кабінеті на основі виданих раніше праць чи музейних матеріалів. Хотек на практиці зі студентами шукав і застосовував нову методику [16]. Означилася професіоналізація науки. З’являються перші етнографічні праці, а їх автори (його учні) починають впливати на розвиток етнографії в країні.

У міжвоєнний період, на відміну від попереднього етапу, коли відчувався вплив німецької та угорської науки, помітно зріс авторитет чеської науки в питаннях теорії та методології. Віяння європейських наукових шкіл і течій в науці відчувалося переважно через призму бачення чеських вчених, які працювали в Словаччині. У Чехії в науці тоді до-

мінувала історично-етнографічна школа Л. Нідерле [17]. Його авторитет прямо чи опосередковано вплинув на застосування методології історизму при дослідженнях у всіх гуманітарних науках. Його учень К. Хотек застосовував компаративістський історизм у своїх дослідженнях, проте він перебував у творчих пошуках. Учений поєднав школу Нідерле з еволюціонізмом та позитивізмом. На семінарських заняттях із студентами він застосовував не тільки історичний метод, а й здобутки еволюційної теорії. Хотек був також послідовником і культурно-історичного еволюціонізму Тейлора з його стадіальністю розвитку культури та методом пережитків. Крім цього, професора приваблював географічний еволюціонізм Й. Бахофена, де рушійною силою еволюційного розвитку культури визначалася залежність від географічних чинників. Децю не критично в своїх пошуках він використовував методіку Віденської культурно-історичної школи В. Шмідта, яку тоді вважали прогресивною. Завдяки теорії “культурних кіл”, генезу словацької культури шукали аж у Мікронезії [18]. Слушним було те, що Хотек не обмежувався однією школою, а намагався знайти оптимальний варіант методології, яка б допомогла адекватно дослідити та відобразити специфіку народної культури.

Оскільки організаційні та педагогічні обов'язки відбирали багато часу, Хотек не мав багато публікацій зі словацької етнографії, однак певні його праці побачили світ у періодичних виданнях і саме структура його синтетичних монографічних досліджень була прикладом для словацьких науковців при написанні своїх студій [19]. Незаперечне значення мала його “Програма словацького етнографічного опису”, яка стала інструкцією для збору етнографічного й фольклорного матеріалу. Також слід згадати його “Етнічні відмінності в антропології дітей”, написані на основі власних досліджень. Це була програма стаття-інструкція, за якою планувалося вивчення фізичних антропологічних особливостей дітей до 15 років у всій Словаччині. Дослідження за програмою мало бути проведено при школах. В іншій праці Хотек запропонував етнографічне районування Словаччини відповідно до специфіки та профілю регіональної народної культури. Також він

вказав на завдання і основні питання етнографічних досліджень, яким необхідно приділити першочергову увагу; наголошував на важливості картографування регіонів та фотографування явищ традиційної культури, оскільки цього в Словаччині не було зроблено; вважав за необхідне підготувати етнографічну енциклопедію Словаччини [20].

Завдяки школі К. Хотека в Словаччині з'явилася перша генерація професійних етнографів, хоча більшість їх мусила працювати в школах, оскільки офіційних наукових посад майже не було. Пізніше з незрозумілих причин кафедра була ліквідована. 1929 р. Хотек повернувся до Праги, бібліотека перевезена туди ж. Невелика її частина була повернута до Братислави після 1945 р.

При Братиславському університеті читав також лекції із слов'янської літератури Ф. Воллман. Сюди входили години, присвячені усній народній творчості та словацький семінар, хоча реально фольклористика як навчальна дисципліна в міжвоєнний період в країні не викладалася [21]. 1927 року Ф. Воллман організував систематичний збір словацької народної прози. Разом із студентами проводив багато польових досліджень, результати яких публікувалися в Збірнику МС [22]. У фольклористиці все ще відчувався вплив романтизму, але якісно новими були спроби професора Воллмана застосовувати методіку фінської та російської фольклористичної школи Веселовського [23]. Все ж він також був змушений покинути Словаччину. Після примусового від'їзду до Праги його справу намагалася продовжити Колечанійова-Косова. Дослідник М. Лешчак [24] виводить дві лінії розвитку фольклористики в той період. У першу він зараховував нагромадження матеріалу, збирацьку діяльність непрофесійних ентузіастів, чеських вчених та студентів Воллмана. До другої лінії М. Лешчак зараховує теоретичні узагальнення в науці. Такі спроби почалися ще в 1930-х роках (П. Богатирьов, А. Меліхерчик, Я. Мяртан та ін.).

Після від'їзду Хотека аж до 1936 року етнографію ніде в країні не викладали. Зміни почалися, коли в університеті розпочали свою діяльність доценти П. Богатирьов та В. Пражак, який викладав етнографію в курсі лекцій історії. Через два роки вони також покинули

Словаччину, але спричинилися до певного поступу, який привів до позитивних змін. Саме тоді в Я. Мяртана, доцента етнографічної кафедри, виникла ідея створити професійне періодичне видання – “Narodopisny sbornik” (Етнографічний Збірник) (1939–1952). Під його редакцією вийшов перший номер журналу, який не був свідченням високої професіоналізації науки та покращення науково-дослідних умов в Словаччині, але був першим етнографічним виданням, доступним для широких верств любителів народної культури, а також свідченням активності етнографів, які не втратили надії на прогрес науки [25].

У період словацької біографії П. Богатирьова народопис країни перебував у невизначеному стані. Активізувалася діяльність культурних осередків, що було наслідком незалежності. З'явилися музеї, просвітянські товариства, маса періодичних видань у Словаччині та Підкарпатській Русі, що спричинило ріст ентузіазму місцевих збирачів народної творчості під впливом романтичних та міфологічних захоплень архаїкою. Значним недоліком була відсутність чіткої програми та методики збору, спроби теоретичного осмислення взагалі були рідкістю. Невелика частина існуючих узагальнюючих праць перебувала під впливом суперечливих постулатів європейських наукових шкіл. Ідеться, наприклад, про позитивізм. Його вплив на наукову думку Словаччини стає відчутним з кінця ХІХ ст. завдяки прагненням до об'єктивізму і пошуку універсальних законів і тенденцій розвитку, що, однак, не знайшло благодатного поля в словацькій науці. Позитивізм тут проявився переважно в тому, що стосувалося опису-констатації зовнішньої сторони явищ культури, без урахування специфіки середовища та інших впливових чинників [26].

Відчувався також вплив так званих реакційних шкіл. Поширення набули теорії швейцарця Гоффман-Краєра та німця Наумана, які були популярними в Європі в 1920–30-х роках [27]. Неоднозначним їх внеском у словацьке мистецтвознавство та частково народопис було становлення позиції про творчу неспроможність нижчих верств. Розвиток народної культури вони розглядали як відображення і переробку нижчими верствами культури вищих верств, наприклад, культури міст,

еліти. (Цікавими у цьому контексті є погляди основоположника словацької етнографії Я. Чапловича (1780–1847), який, навпаки, вважав панівну верхівку “стерильною”, нездатною до творчості) [28]. Популярність цих теорій зумовлювалася нездатністю міфологічної та романтичної шкіл адекватно пояснити походження культурних явищ, а також їх анти-еволюційною спрямованістю. Крім цього, у поширенні цих теорій були зацікавлені деякі чеські політики та науковці. За теорією Наумана [29], Словаччина, яка залишалася аграрною і традиційною до середини ХХ століття, не змогла б розвинути культуру без впливу представників вищих верств, зокрема чехів. Це давало підстави, понижуючи словацьку етнічну індивідуальність, вважати їх частиною чеського народу [30], що в принципі в середовищі словаків не мало сильного опору – тут дійсно інтелігенція була малочисельна й слабка.

Вагомий вплив на етнографію словаків того періоду спричинили дві європейські школи: функціоналізм та структуралізм. На теренах Словаччини вони поширилися завдяки діяльності й творчим пошукам російського вченого зі світовим ім'ям, почесного доктора багатьох університетів П. Богатирьова та його учнів, які намагалися позбавити науку від методологічного хаосу, в якому вона перебувала. Працюючи в Мюнстерському університеті (викладав російську, словацьку та українську етнографію), Богатирьов у 1933 р. на знак протесту проти фашистського режиму виїхав до Праги і з 1936 до 1938 року працював при Братиславському університеті [31]. У самій Словаччині та особливо в Підкарпатській Русі вчений, перебуваючи на дипломатичній службі та в науковому відраденні в Чехословаччині, у 1922–1939 роках провів багато польових досліджень. Серед праць цього періоду слід відзначити “Магічні дії, обряди і вірування Закарпаття”, яка була опублікована 1929 року в Парижі. Тут він уперше застосував свій синхронний метод, щоб зробити реконструкцію та тлумачення смислу обрядів, магічних дій і ритуалів, які він досліджував [32].

Функціоналізм Богатирьова значно відрізняється від функціоналізму основоположника школи – Б. Малиновського. У Празі він вступив до Лінгвістичного Гуртка структура-

лістів, чії ідеї вплинули на його світогляд і допомогли йому виробити самостійний функціонально-структуралістський підхід. Богатирьов був незадоволений методами порівняльної міфологічної та антропологічної шкіл, а позитивістський підхід еволюціоністів не міг вирішити низки проблем, якими він цікавився. Його синхронний метод давав змогу простежити процес постійної зміни форм та функцій етнографічних фактів (звичаїв, обрядів, дій). Він також використовував функціональний метод. За це в СРСР на початку 1940-х років його звинуватили у використанні буржуазної методики, несумісної з марксистською ідеологією, і піддали репресіям [33].

Серед словацьких учених на вирішення методологічних проблем реагували відповідно до існуючих умов та потреб. Серед спроб упорядкування методології та теорії слід згадати праці Д. Странської з її методом модерної етнології. Вона вважала, що явища культури слід вивчати від часу першої появи, а якщо не вистачає етнографічних матеріалів, можна користуватися історичними джерелами. Однак і далі в Словаччині через нестачу кадрів та коштів у науці переважають описові дослідження, архівація даних (статичний метод), з тим, щоб може колись повернутися до збереженого матеріалу і на основі цих даних зробити вже порівняння і застосувати динамічний метод дослідження [34].

Певну активність виявляли А. Меліхерчик, Я. Мяртан, Р. Беднарик, але вони переважно реагували на іноземні теорії, інтерпретуючи їх на словацькому матеріалі. Так, Беднарик розкритикував Пражакові погляди про народне мистецтво як копію мистецтва високого, Меліхерчик різко зреагував на працю Рейхलोвої про народний крій, на яку також відчутно вплинули теорії Гофмана-Краєра та Наумана. Це були спроби теоретичної критики реакційних теорій, але описових праць словацьких етнографів це не торкнулося [35]. У Словаччині друкувалися переклади іноземних авторів, де йшлося про потреби перейти від опису до теоретичного узагальнення, але старша генерація етнографів продовжувала займатися просто збором, описом і документуванням матеріалів. У 1941 році Беднарик сам зробив першу спробу синтетичної праці, але вона містила низку недоліків —

явища культури розглядалися відірвано, ізолювано одне від одного. Про це наголошував ще Богатирьов. Спроби Мяртана і Меліхерчика зробити теоретичні узагальнення, їх пропозиції розглядати культуру як ціле, систему, лише засвідчили поспішність, несвоєчасність таких нововведень, неготовність науки до таких експериментів і узагальнень. Недосконалість інфраструктури словацької науки не сприяла значному поширенню нових ідей. Спроби знайти оптимальне теоретичне підґрунтя для наукових розробок тільки ускладнили теоретико-методологічну суміш в етнографії і вдала спроба вийти з методологічної плутанини відбулася лише з появою в 1944 році Меліхерчикової “Теоретичної етнографії”, яка відноситься вже до іншого періоду розвитку науки [36].

Закінчуючи огляд історії розвитку етнографічних установ та діяльності науковців Словаччини, слід звернути увагу на те, що після успіхів 1920-х років, у 1930-х роках очікувався професійний ріст науки, оскільки слухачів лекцій Хотека було більше 60-ти, а це досить багато для непрофесійної етнографічної науки Словаччини того періоду. Відсутність засобів до існування спричинилася до того, що випускники кафедри мали йти працювати в школи і займатися наукою врядигоди, при тому, що потреба в спеціалістах існувала, і були організації, де могли працювати по кілька працівників (Слов'янський інститут, Відділ вивчення Словаччини та Підкарпатської Русі, Вчене товариство Шафарика), та музеї, де також не вистачало етнографічних кадрів. Наведені цифри про наявність в основних музеях одного-двох етнографів свідчать, що кількість професійних працівників була мізерною. На кафедрі народознавства не було асистентури. Етнографів-професіоналів у міжвоєнний період можна було порахувати на пальцях двох рук [37]. (Для порівняння — у 1930 р. Американська асоціація антропологів (США) нараховувала 666 членів, що вважалося недостатньою кількістю) [38]. Чим таке становище пояснювалося, адже була можливість укомплектувати згадані організації професійними етнографами, учнями Хотека? Можливо, причина в тому, що після здобуття незалежності проблему походження словаків і чехів у державі почали розглядати по-ін-

шому. Оскільки політична необхідність існування теорії єдиного народу відпала, а чехи продовжували наголошувати на ній або, навпаки, — схилитися на бік того, що є лише один чеський народ, у словаків чим далі, тим більше набуває популярності теорія окремого народу. Парадоксальним фактом було те, що великий поборник незалежності чехів у Австрійській імперії Т. Г. Масарик (перший президент новоутвореної ЧСР), як тільки здійснилися його державницькі ідеї, відразу став централістом стосовно нацменшин багатонаціональної Чехословацької держави. У цьому була й велика помилка Т. Г. Масарика як визначного державного і політичного діяча, але це також була і данина епосі централізованих унітарних держав у Європі, а не територіальних, федеративних утворень [39].

Розкол існував і в середовищі словацьких учених. Так, наприклад, Л. Голубі був прихильником концепції єдиного чехословацького народу, а молодші представники, навпаки, схилилися до іншої точки зору — окремого словацького народу, що не викликало захоплення у чехів. Маємо ситуацію, коли держава не була зацікавлена в розвитку народознавчої науки в Словаччині. Словацькі історіографи другої половини ХХ століття причину цього вбачають у непрофесіоналізмі та некомпетентності міністерських працівників, хоча, мабуть, усе навпаки: вони були професіоналами, але не науки, а політики. Можливо, саме з державно-політичних причин (прагнення чехів до збереження територіальної та політичної цілісності) у міжвоєнний період і не було створено окремого інституту етнографії, а з початку 1930-х років етнографічні потуги словаків не давали вагомих результатів. (При цьому інші інститути були створені. Наприклад, археологічний, який не міг привести до небажаних наслідків росту національної самосвідомості словаків, на відміну від етнографії) [40]. Подібну тенденцію помічаємо того часу і в Україні, де потужний розвиток науки і культури 1920-х років змінився Розстріляним Відродженням. Звичайно, у Словаччині до таких перегинів не дійшло, але певне згортання процесу розвитку науки спостерігалось. Це саме стосувалося і економіки: щоб компенсувати обмеженість зовнішніх ринків і забезпечити своєму капіталу монополію на внутрішньому ринку, чехосло-

вацький уряд проводив політику деіндустріалізації національних окраїн [41]. Хоч це більше стосувалося Підкарпатської Русі, але Словаччина також залишалася аграрною аж до середини ХХ століття. На практиці це означало переважання сільського населення в країні, малу кількість свідомої інтелігенції. На рубежі 1920—30-х років склалася ситуація, коли чеські політики та деякі вчені відмовлялися від визнання словаків окремим етносом, доводячи існування єдиного чехословацького народу. Словаччина виставлялася як резервація відсталих господарських та соціальних відносин, а відмінність словаків від чехів схильні були вбачати лише в типах крою одягу та ще деяких елементах традиційної культури [42]. Не кращою була ситуація з русинами Підкарпатської Русі. Хоч за той же період було досягнуто певних успіхів у таких сферах, як ріст кількості періодичних видань, шкіл, культурних осередків, у містобудівництві, але мадяризація поступово змінилася чехізацією освіти та діловодства, а на всіх горизонталях місцевого управління (як і в Словаччині) перебували представники Чехії. У середині 1930-х років (у центрі Європи) у селах русинів звичним явищем був постійний голод, що змушувало багатьох жителів їхати на заробітки до інших країн [43]. Як видно, гасла поваги національної самовизначеності в умовах чеської державності змінюються прагненням титульної нації зберегти територіальну та політичну цілісність за рахунок деетнізації на державному рівні представників інших етносів.

Підводячи підсумки огляду розвитку словацької етнографії у міжвоєнний період, можна сказати, що в 1920—30-х роках було досягнуто певних успіхів, намітилася професіоналізація науки, хоча з різних причин це не привело до подальшого її росту в бік теоретичних узагальнень. Основним недоліком словацької етнографії міжвоєнного періоду було те, що вона не вирішила питання про своє призначення, завдання та статус у системі наук. Усі ці проблеми почали розв'язувати лише в другій половині ХХ століття. Словацька етнографія залишалася наративною, описовою дисципліною, чи навіть субдисципліною географічної науки, хоча з'являлися нові праці, що свідчило про ріст інтересу до етнографічного та фольклорного матеріалу. Предмет досліджень

тракувався дещо вужче, ніж у кінці XIX століття: переважно фольклор, образотворче мистецтво (Вацлавик, Пражак), залишався інтерес до народного одягу, космогонії (Рейхлова). Деякі дослідники цікавилися народними заняттями — керамікою, домашніми виробами, але майже не вивчалася господарська культура селянина, народна архітектура. Зовсім слабо досліджувалася історія науки (Мяртан, Полонець) [44]. Позитивним було те, що з'явилося більше музеїв та просвітницьких товариств, які друкували в своїх виданнях етнографічні твори, зросла інтенсивність спілкування і контактів словацьких етнографів з колегами з інших країн, насамперед із чехами.

1. Slováci a Češi // Jozef L'udovit Holubi "Narodopisne prace". — Bratislava, 1958.
2. Urbancova V. Konceptia dejin slovenskej etnografie // Slovensky Narodopis. — 1983. — N 1. — S. 57–77.
3. Ibid. — S. 58.
4. Urbancova V. Slovenska etnografia v 19 storočí. — Martin, 1987.
5. Ibid. — S. 235.
6. Jurkovich M. Vystavy slovenskej l'udovej umeleckej výroby od polovice 19 storočia do roku 1918 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 3. — S. 502.
7. Stercho P. Diplomasy of double morality. Europes crossroads in Carpatho-Ukraine 1919–1939. — New-York, 1971.
8. Margasova I. Pavel Sochan. (1862–1941) // Slovensky Narodopis. — 1962. — N 34. — S. 513–516.
9. Michalek J. Jiri Horak a slovensky narodopis // Slovensky Narodopis. — 1978. — N 1. — S. 39–50.
10. Michalek J. Matica Slovenska a naš narodopis // Slovensky Narodopis. — 1963. — N 4. — S. 492.
11. Podolak J. Desat rokov slovenskeho narodopisu (1945–1955) // Slovensky Narodopis. — 1955. — N 4. — S. 423.
12. Urbancova V. K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946–1977 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 1. — S. 105.
13. Polonec A. Vznik a vyvoj narodopisneho muzejnictva na Slovensku // Narodopisna praca v muzeach na Slovensku. — Martin, 1966. — S. 13.
14. Urbancova V. K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946–1977 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 1. — S. 104.
15. Michalek J. Narodopis na Univerzite Komenskeho // Slovensky Narodopis. — 1969. — N 2–3. — S. 185.
16. Mjartan J. Jubileum profesora Karola Chotka (1881–1956) // Slovensky Narodopis. — 1956. — N 6. — S. 525–537.
17. Podolak J. Op. cit. — S. 426.
18. Ibid. — S. 424.
19. Mjartan J. Op. cit. — S. 530.
20. Ibid. — S. 525–537.
21. Podolak J. Op. cit. — S. 426.
22. Ibid. — S. 422.
23. Ibid. — S. 426.
24. Lescak M. Slovenska folkloristicka v rokoch 1945–1975 // Slovensky Narodopis. — 1975. — N 4. — S. 516.
25. Urbancova V. K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946–1977 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 1. — S. 104–105.
26. Ibid. — S. 106.
27. Досталь В. Молчание в темноте (Немецкая этнология в период национал-социализма) // ЭО. — 1993. — № 5. — С. 95–101.
28. Urbankova V. Počiatky slovenskej etnografie. — Bratislava, 1970.
29. Марков Г. Э. Народоведение в годы нацизма. Крушение науки // ЭО. — 1993. — № 5. — С. 102–116.
30. Podolak J. Op. cit. — S. 425.
31. Письма П. Г. Богатырева к Д. К. Зеленину (Подготовка к публикации, предисловие и комментарий А. М. Решетова) // ЭО — 1993. — № 5. — С. 129–130.
32. Гусев В. Е. Этнографическая проблематика в трудах П. Г. Богатырева // ЭО. — 1993. — № 5. — С. 117.
33. Там само. — С. 120.
34. Urbancova V. K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946–1977 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 1. — S. 106.
35. Ibid. — S. 106.
36. Kovacevicova S. Vyznam diela Andreja Melichericka pre etnografiu // Slovensky Narodopis. — 1977. — N 4. — S. 599–608.
37. Podolak J. Op. cit. — S. 427.
38. Борофски Р. Введение к книге "Осмысливая культурную антропологию" // ЭО. — 1995. — N 1. — С. 9.
39. Нариси історії Закарпаття. — Ужгород, 1995. — Т. 2. — С. 120.
40. Mjartan J. Op. cit. — S. 535.
41. Нариси історії Закарпаття. — Ужгород, 1995. — Т. 2. — С. 150.
42. Podolak J. Op. cit. — S. 425.
43. Stercho P. Diplomasy of double morality. Europes crossroads in Carpatho-Ukraine 1919–1939. — New-York, 1971.
44. Urbancova V. K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946–1977 // Slovensky Narodopis. — 1979. — N 1. — S. 105.

The period of time from 1918 to 1939 is an important time for Slovak ethnography which deserves special attention from researches. During this time we can follow the liberation from Austro-Hungarian regime and receiving of official status and form a part of First Czech-Slovak Republic which influenced the development of science in the country. The author is looking at the topic of development of ethnography in two different ways. First, it is the work of ethnographical societies and individual ethnographers. Second, it is the development of the methodological base during this period of time. The author came to following conclusions: during 1920-30th there were some tendencies to create more professional ethnographical science. One of the main deficiencies of this time was the absence of specific purpose of the ethnographer's work which they would prescribe for themselves in order to distinguish ethnography among other disciplines. A positive moment was the creation of folk museums, intensive contacts with scholars from Czech republic. But until the second half of the 20th Century ethnography was sub discipline, with the description as the main method of work.